

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ

Збірник наукових праць
Випуск 57

За загальною редакцією:
академіка І. Ф. Прокопенка,
д-ра пед. наук, професора С. Т. Золотухіної

Харків-2017

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

© Дубовик Ю. М., 2017

<http://orcid.org/0000-0001-8532-372X><https://doi.org/10.5281/zenodo.843225>

У статті представлено теоретичне обґрунтування технології підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Визначено, що система вищої освіти в галузі фізичної культури і спорту призначена готувати висококваліфікованих фахівців для навчальної, виховної і оздоровчої роботи з різними групами населення, у тому числі і школярів. Проаналізовано різні підходи науковців до визначення поняття «технологія». При обґрунтуванні педагогічної технології виокремлено такі її етапи: мотиваційно-цільовий (передбачає усвідомлення студентами важливості цілеспрямованого формування в підлітків морально-вольових якостей та формування в майбутніх учителів фізичної культури здатності ставити низку послідовних цілей на шляху оволодіння готовністю до здійснення цього процесу); когнітивно-дієвий (спрямований на засвоєння студентами необхідних знань та вмінь); контроль-коригувальний (забезпечує своєчасний контроль отриманих поточних результатів та при необхідності їх своєчасну корекцію). Акцентовано увагу на тому, що всі три етапи спрямовані на комплексну підготовку майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи.

Ключові слова: технологія, підготовка, вчитель, фізична культура, морально-вольові якості, учні, основна школа.

Дубовик Ю. Н. Теоретическое обоснование технологии подготовки будущих учителей физической культуры к формированию морально-волевых качеств учеников основной школы.

В статье представлены теоретическое обоснование технологии подготовки будущих учителей физической культуры к формированию морально-волевых качеств учащихся основной школы. Определено, что система высшего образования в области физической культуры и спорта предназначена готовить высококвалифицированных специалистов для учебной, воспитательной и оздоровительной работы с различными группами населения, в том числе и школьников. Проанализированы различные подходы ученых к определению понятия «технология». При обосновании педагогической технологии выделены следующие ее этапы: мотивационно-целевой (предполагает осознание студентами важности целенаправленного формирования у подростков морально-волевых качеств и формирование у будущих учителей физической

культуры способности ставить ряд последовательных целей на пути овладения готовностью к осуществлению этого процесса); когнитивно-действенный (направленный на усвоение студентами необходимых знаний и умений); контрольно-корректирующий (обеспечивает своевременный контроль полученных текущих результатов и при необходимости их своевременную коррекцию). Акцентируется внимание на том, что все три этапа направлены на комплексную подготовку будущих учителей физической культуры к формированию морально-волевых качеств учащихся основной школы.

Ключевые слова: технология, подготовка, учитель, физическая культура, морально-волевые качества, ученики, основная школа.

Dubovik Y. Theoretical substantiation of technology of preparation of the future teachers of physical training for formation of moral - strong-willed qualities of pupils of the basic school.

The article deals with theoretical grounding of technology for training of future teachers of physical education for forming moral and volitional qualities of secondary school students. It has been established that higher education system is designed to train skilled specialists in the field of physical education for academic, educational and health work with different groups of people, including secondary school students. There have been analyzed approaches by various scientists to determining the notion "technology". Considering different points of view it has been determined that in the given research "technology" means a clearly defined algorithm of actions and operations which provides a guaranteed achievement of the set pedagogical goal. While grounding the pedagogical technology there have been distinguished the following stages of it: motivational and target-oriented (provides students' awareness of the importance of target-oriented formation of moral and volitional qualities among secondary school students as well as their ability to set a number of sequent goals in the process of mastering the readiness for the realization of this process); cognitively efficient (directed to the acquisition of necessary knowledge and skills by teachers-to-be); control and adjustment (provides well-timed control of current results and their timely correction if required). It has been emphasized that all the three stages are designed for the complex training of future teachers of physical education for the formation of moral and volitional qualities among teenage students. These stages are mutually causal and closely interrelated. The author has drawn a conclusion that the training process of future teachers of physical education for the formation of moral and volitional qualities among teenage students foresees a rotation of these stages. It gives an opportunity to gradually increase the level of students' readiness for the organization and practical implementation of this pedagogical process.

Key words: technology, training, teacher, physical education, moral and volitional qualities, students, secondary school.

Постановка проблеми. У сучасних умовах життєдіяльності в суспільстві, яке динамічно змінюється, кожна людина набуває значний ступінь свободи

у виборі варіанту власних дій чи поведінки. У свою чергу, це зумовлює зростання запитів суспільства у формуванні в учнів школи морально-вольових якостей, які не тільки визначають загальну моральну спрямованість особистості, але й дають їй змогу активно впроваджувати власні ідеали в практичне життя, наполегливо реалізовувати поставлені цілі. При цьому особливої актуальності дане завдання набуває в основній школі, в якій навчаються школярі підліткового віку. Як відомо, саме в цьому віці відбуваються активні зміни в усіх сферах особистості.

За висновками фахівців, значні резерви у формуванні в підлітків морально-вольових якостей має фізичне виховання, яке є органічним складником системи шкільного виховання [8, с. 45]. Причому це завдання тісно пов'язано з іншими важливими завданнями фізичного виховання: формуванням у школярів знань про здоровий спосіб життя, засвоєнням ними гуманістичних загальнолюдських ідеалів, вихованням в особистості громадської активності, високих моральних потреб, інтересів і мотивів діяльності, умінь та навичок щодо самостійних занять фізичними вправами, залученням учнів до систематичних занять спортом й інших видів рухової активності.

З урахуванням актуальних на сьогодні завдань система вищої освіти в галузі фізичної культури і спорту має забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців для навчальної, виховної й оздоровчої роботи з різними групами населення, у тому числі і школярів [7, с. 110]. Зокрема, одним із важливих напрямків цієї підготовки є оволодіння студентами спеціальностей, пов'язаних з фізичною культурою, готовністю до формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Тому необхідно забезпечити цілеспрямовану підготовку майбутніх учителів фізичної культури до організації й реалізації цього процесу.

Аналіз попередніх досліджень. На основі вивчення й аналізу психолого-педагогічної літератури визначено, що висвітленню окремих питань досліджуваної проблематики присвячено наукові праці багатьох учених. Так, теоретичні й методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури висвітлено в дослідженнях А. Коноха, Т. Суценка, О. Тимошенка, І. Шапошнікової, Б. Шияна та ін. Готовність до професійної діяльності майбутніх вчителів фізичної культури як педагогічний феномен розглядали такі вчені, як М. Верховська, О. Кучерявий, Л. Кондрашова, А. Линенко та ін. Різні аспекти формування морально-вольових якостей

особистості схарактеризовано в наукових доробках Є. Ільїна, В. Каліна, К. Корнілова, В. Крутецького, С. Рубінштейна, В. Селіванова та ін. Однак під час проведення дослідження встановлено, що проблема підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи не була предметом окремого педагогічного дослідження.

Підкреслимо, що однією із суттєвих характеристик сучасного педагогічного процесу є технологізація, тобто дотримання під час його здійснення визначеної послідовності певних етапів, кожний з яких має свою сформульовану в діагностичній формі мету, що дозволяє оперативно перевірити ступінь її досягнення. Зазначене зумовлює розробку спеціальної технології підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування вказаних якостей в учнів підліткового віку.

Мета статті – розробити й теоретично обґрунтувати технологію підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи на всіх її етапах.

Виклад основного матеріалу. Розробка технології підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів підліткового віку вимагає уточнення самого поняття «технологія», яке в науковій літературі трактується неоднозначно. Так, М. Кларін розуміє під цим поняттям системну сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, використовуваних для досягнення педагогічної мети [2]. Б. Лихачов стверджує, що технологія являє собою сукупність психолого-педагогічних установок, які визначають спеціальний набір і компоновання форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу [3]. В. Сластьонін розглядає педагогічну технологію як сукупність зовнішніх і внутрішніх дій, спрямованих на послідовне здійснення принципів, де цілком проявляється особистість педагога [6]. Спільним же в усіх визначеннях є спрямування педагогічної технології на підвищення ефективності педагогічного процесу, що гарантує досягнення його запланованих результатів.

З урахуванням різних точок зору науковців визначено, що в дослідженні під технологією розуміється чітко визначений алгоритм дій та операцій, який забезпечує гарантоване досягнення поставленої педагогічної мети.

У дослідженні також зроблено висновок про те, що технологія підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів підліткового віку має реалізовуватися за такими етапами: мотиваційно-цільовий, когнітивно-дієвий та контрольнo-коригувальний.

Так, мотиваційно-цільовий етап технології забезпечує усвідомлення студентами важливості цілеспрямованого формування в підлітків морально-вольових якостей та формування в них здатності ставити низку послідовних цілей на шляху оволодіння готовністю до здійснення цього процесу. Необхідність включення цього етапу до складу вищевказаної технології насамперед пояснюються тим, що саме наявність у студента відповідної мотивації спонукає його до певної цілеспрямованої діяльності.

У світлі цього слід уточнити, що мотивація – це складний психологічний феномен (потреби, мотиви, установки), під яким розуміють те, що «пояснює цілеспрямованість дії» [8, с. 255]. Мотивація являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають людину до діяльності, визначають її межі і форми, а також надають їй спрямованість, орієнтовану на досягнення певних цілей. У свою чергу, формулювання певної мети передбачає моделювання у свідомості очікуваного результату, на досягнення якого спрямовані дії суб'єкта як носія цієї мети [5].

Наявність у майбутніх учителів фізичної культури тих чи інших мотивів не тільки значною мірою впливає на їхнє ставлення до обраної професії, але й спонукує студентів до оволодіння майбутньою спеціальністю, визначаючи загальний напрям їхньої активності. При цьому студенти з високим рівнем мотивації проявляють наполегливість у прагненні досягти поставленої мети, вони більшою мірою впевнені в успішному результаті та отримують задоволення від подолання перешкод, які виникають на шляху просування до цієї мети.

Уточнимо, що проведений аналіз мотиваційної сфери майбутнього вчителя фізичної культури дозволив виокремити в ньому п'ять основних груп мотивів:

- мотиви, безпосередньо пов'язані із сутністю педагогічної діяльності (професійно-значущі мотиви);
- мотиви самовираження і саморозвитку (проблематично-професійні мотиви);

- мотиви, пов'язані з відображенням деяких особливостей професій в суспільній свідомості (малозначущі для сутності професії мотиви);
- мотиви, пов'язані із задоволенням матеріальних потреб (професійно-несуттєві мотиви).

Мотиви, що забезпечують активність майбутніх учителів в оволодінні готовністю формування в підлітків морально-вольових якостей, відносяться до першої групи мотивів. Однак важливо враховувати, що ієрархія мотивів людини відрізняється гнучкістю та мобільністю, тому під впливом зовнішнього середовища у структурі мотивів відбуваються постійні зміни. А це значить, що правильно організована педагогічна взаємодія сприяє появі у студентів нових соціально значущих мотивів, у тому числі мотивів, які спонукають майбутніх учителів до вдосконалення готовності формування морально-вольових якостей в учнів основної школи. У свою чергу, реалізація цих мотивів на практиці можлива тільки в тому випадку, коли людина здатна формулювати низку цілей, які наближають її до запланованого результату.

З урахуванням викладеного уточнимо, що мотиваційно-цільовий етап зазначеної технології передбачає формування у студентів правильного уявлення про спеціальність учителя фізичного виховання, професійної спрямованості й мотивів щодо формування морально-вольових якостей учнів підліткового віку; настанов на пріоритет загальнолюдських цінностей, принципів загальнолюдської моралі; позитивного ставлення до розвитку власних моральних та вольових якостей, необхідних у майбутній професії, оволодіння культурою моральної поведінки; налаштованості на здобуття знань про суспільно значущі моральні ідеали, погляди, норми, вимоги тощо; позитивного ставлення до оволодіння способами та прийомами професійної діяльності вчителя фізичної культури, необхідними знаннями, вміннями, навичками; настанов працювати за обраною спеціальністю, інтерес до взаємодії з кожним учасником педагогічного процесу.

Забезпечення мотиваційно-цільового етапу визначеної технології дозволяє перейти до другого її етапу – когнітивно-дієвого, спрямованого на засвоєння майбутніми вчителями необхідних знань та вмінь. Цей етап характеризується сприйманням, осмисленням, запам'ятовуванням нової, важливої в контексті порушеної проблеми; поглибленням, узагальненням, закріпленням засвоєних знань; удосконаленням практичних умінь та навичок.

Зокрема, у процесі здійснення професійної підготовки майбутні учителі фізичної культури мають оволодіти: знаннями про суть морально-вольових якостей та їх роль у житті сучасної людини; знаннями з теорії і методики організації занять з фізичного виховання як педагогічної системи; методикою формування морально-вольових якостей в учнів основної школи, способів діагностики та коригування отриманих результатів тощо. Студенти мають також засвоїти уміння грамотного планування всієї роботи з фізичного виховання у віковій групі підлітків, уміння організовувати процес формування морально-вольових якостей в учнів основної школи, уміння проводити діагностику та правильно оцінювати стан сформованості у школярів зазначених якостей, уміння забезпечувати профілактику травматизму, здійснювати навчання дітей рухам, рухливим та спортивним іграм, уміння своєчасно вирішувати професійно-моральні проблеми та ситуації, що сприяють формуванню морально-вольових якостей учнів підліткового віку [1].

Когнітивно-дієвий компонент реалізується за допомогою використання комплексу різних методів, засобів, форм організації педагогічного процесу, які у своїй сукупності забезпечують комплексний вплив на свідомість та практичну поведінку студентів, сприяючи оволодіння ними готовністю ефективного формування морально-вольових якостей в учнів основної школи.

Третім етапом у представленій технології є контроль-коригувальний етап, який передбачає здійснення своєчасного контролю й при необхідності корекції отриманих поточних результатів щодо готовності студентів до формування морально-вольових якостей в учнів основної школи. Як зазначають фахівці (В. Новосельський, Т. Круцевич, Б. Шиян), контроль у виховному процесі являє собою систему заходів, що забезпечують своєчасне визначення ступеня відповідності реальної практики виховання поставленим виховним цілям та завданням. Зазвичай контроль починається до початку процесу навчання або чергового циклу занять. Вихідний педагогічний контроль також передбачає оцінку індивідуального рівня знань і фізичного розвитку, духовного досвіду, фізичної підготовленості, мотивацій і установок, що віддзеркалюють ставлення студентів до майбутніх занять.

Якщо на певному етапі дослідження з'ясовано, що поточна виховна мета досягнута, викладач формулює наступну мету та відповідні їй завдання. У випадку коли мета не досягнута, педагог намагається визначити причини

наявних недоліків, а потім приймає рішення про здійснення відповідної коригувальної роботи. Уточнимо, що корекція – це процес виправлення виявлених недоліків у виховній діяльності [4, с. 144].

Висновки. Таким чином, під час проведення дослідження визначено, що технологія підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи включає такі етапи: мотиваційно-цільовий, когнітивно-дієвий та контрольно-коригувальний. Ці етапи взаємообумовлені та тісно взаємопов'язані між собою. Слід також зазначити, що процес здійснення підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів підліткового віку передбачає циклічне повторення цих етапів. Це дає змогу поступово підвищувати рівень готовності студентів до організації та практичної реалізації цього педагогічного процесу. У подальшому дослідженні планується здійснити апробацію розробленої технології.

Література

1. Євтух М.Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі / М.Б. Євтух. – Рівне, 2002. – Вип. 3. – С. 170-174.
2. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / М.В. Кларин. – Москва, 1989. – 77 с.
3. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций : учеб. пособие для студентов, педагогов, учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК / Б.Т. Лихачев. – 4-е изд., перераб. и доп. – М., 2001. – 607 с.
4. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посібник / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – 2-е вид., доп. – Х. : ОВС, 2000. – 164 с.
5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
6. Сластенин В.А. Педагогика : учеб. пособие / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов ; под ред. В.А. Сластенина. – М. : Издательский центр "Академия", 2013. – 576 с.
7. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : підруч. : у 2 ч. / Б.М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – Ч. 1. – 272 с.
8. Книга вчителя фізичної культури : довідково-методичне видання / упор. : С.І. Операйло, А.І. Ільченко, В.М. Єрмолова, Л.І. Іванова. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 464 с.